

כהן ערל בנשיאת כפיים ובעליה לתורה

ענף ב - ישראל ערל בעליה לתורה

כהן ערל בעבודה בבית המקדש

א. במשנה במסכת זבחים (פ"ב מ"א) מבואר כי עבודתו של כהן ערל, פסולה: "כל הזבחים שקבל דמן זר, אונן, ערל, טמא פסול". בסוגיית הגמרא (זבחים כב, ב) ביאר רב חסדא את המקור לדין זה: "דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו (יחזקאל מד, ט) כל בן נָכַר עָרֵל לֵב וְעָרֵל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי". ובמסכת תענית (יז, ב) מובא כי דין זה "גמרא גמיר לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא". כלומר, הלכה זו היתה מקובלת ממשנה רבנו בהר סיני, עד שבא יחזקאל הנביא וכתב אותה כ"אסמכתא".

רש"י ותוספות על אתר, נחלקו בשאלה מיהו "ערל" שעבודתו פסולה.

רש"י פירש: "ערל שמתו אחיו מחמת מילה". התוספות (ד"ה ערל) הביאו את דברי רש"י, וכתבו: "ורבנו תם מפרש דמומר לערלות, וקרי ליה לבו לשמים, לפי שאינו עושה אלא מדאגת צער המילה. בהגהות מצפה איתן (שם) ביאר כי רבנו תם חלק על רש"י "ורצה לומר דאילו מתו אחיו מחמת מילה כשר הוא, משום דאנוס". לדעת רבנו תם, לכהן שאחיו מתו מחמת ברית המילה, אסור למול את עצמו בגלל הסכנה הכרוכה בכך, ולכן הוא נחשב כ'אנוס', ועבודתו לא נפסלת. ולכן רבנו תם פירש שכהן 'ערל' שעבודתו פסולה הוא כהן שחושש למול עצמו מחמת צער המילה.

נמצא כי כהן ערל **שבמזיד** לא מל את עצמו, לכולי עלמא פסול לעבודה. וגם אם לא מל עצמו **מחשש צער המילה**, לכולי עלמא עבודתו פסולה. ואם לא מל עצמו בגלל שאחיו מתו מחמת מילה, לדעת רש"י עבודתו פסולה, ולדעת רבנו תם עבודתו כשרה.

בנדון עונשו של כהן ערל שעבד בבית המקדש, כתב רש"י (סנהדרין פד, א) "וערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה, לא יבוא אל מקדשי, והיינו אזהרה **מדברי קבלה** בעלמא, ולא לקי עלה". מאחר והאיסור של כהן ערל לשמש בבית המקדש לא נתפרש בתורה אלא בדברי הנביא יחזקאל ["דברי קבלה"], נקט רש"י שאינו נענש במלקות.

אולם הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ו ה"ח) כתב: "הערל הרי הוא כבן נכר, שנאמר כל בן נָכַר עָרֵל לֵב וְעָרֵל בָּשָׂר. לפיכך ערל שעבד, חילל עבודתו **ולוקה** כזר שעבד, אבל אינו חייב מיתה". וביאר הכסף משנה (שם) את שיטת הרמב"ם: "ורבינו שכתב שלוקה, טעמו מדאמרינן בפ"ב דזבחים, ואסיקנא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא. וכיון דגמרא גמירי לה דלא יבוא לשרת, כי לקי לא, משום אזהרה דדברי קבלה לקי, אלא משום אזהרה דגמרא". מכיוון שפסול ערל בעבודה הוא לא רק "מדברי קבלה" אלא הלכה למשה מסיני, עונשו מלקות. ויש לבאר את יסוד מחלוקתם.

ערל בנשיאת כפיים

ב. כתב הרמב"ם (הלכות תפילה ונשיאת כפיים פט"ו ה"ג) "כהן שעבד כוכבים בין באונס בין בשגגה אף על פי שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם, שנאמר (מלכים ב כג, ט) אַךְ לֹא יַעֲלֶה כֹהֲנֵי הַבָּמֹת אֶל מִזְבֵּחַ ה', וברכה כעבודה היא, שנאמר (דברים י, ח) לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁמוֹ". ועוד כתב הרמב"ם שם (הלכה ד) "מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו, לפי שהוקשה

ברכה לעבודה. מפשטות הדברים נראה שההיקש בין דיני העבודה בבית המקדש לדיני נשיאת כפיים, מחייב השוואה מוחלטת ביניהם.

לאור היקש זה דן הב"ח (או"ח סי' קכח ס"ק מד) האם מותר לערל לשאת כפיים: "שנינו בפ"ב דזבחים (טו, ב) דערל שמתו אחיו מחמת מילה פסל את העבודה, שנאמר ביחזקאל (מד, ט) **כָּל בֶּן נָכַר עָרַל לֵב וְעָרַל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי וְגו'.** ומשמע **מדאיתקש ברכת כהנים לעבודה, דכהן ערל לא ישא את כפיו.** ותימה למה לא כתבו כך הפוסקים. ואפשר דכיון דבפרק הנשרפים (סנהדרין פג, ב) אמרינן דערל אינו במיתה אלא באזהרה, וכל שבביאת המקדש פטור, מותר בנשיאת כפיים, כדפירשתי בסמוך בדיון שתי. **ולענין מעשה צריך עיון.** מחד גיסא, נתבאר לעיל **שנאסר** על ערל לעבוד בבית המקדש, ואם כן מאחר "ואיתקש ברכת כהנים לעבודה", נאסר עליו לשאת כפיים. מאידך גיסא, ערל לא **חייב** [מיתה] על ביאת מקדש, אלא לדעת הרמב"ם עונשו מלקות, ולדעת רש"י אפילו מלקות אינו חייב - "וכל שפטור עליו בביאת המקדש מותר בנשיאת כפיים". הב"ח לא הכריע את הספק ונשאר ב"צריך עיון", אולם הפוסקים שיובאו לקמן הכריעו לאסור על כהן ערל לשאת כפיים, מטעמים שונים:

- בשיירי כנסת הגדולה (סי' קכח אות כד) כתב "ולדידי הדבר פשוט **דלא ישא כפיו** בעוד שלא נכנס בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום". הפרי חדש (סי' קכח ס"ק לט) הביא את דבריו, וכתב: "ואין בדבריו שום טעם, דבכמה דוכתי אמרינן, ומהם בפ"ק דחולין (ה, א) **דישראל מעלייא הוא**". כלומר, ערל "שלא נכנס בבריתו של אברהם אבינו" נחשב כישראל לכל דבר וענין, ומהיכי תיתי שערלותו היא סיבה למנוע ממנו לשאת כפיים.

- עם זאת, גם הפרי חדש פסק "דמכל מקום הדבר פשוט **שלא ישא את כפיו**", אולם מטעם אחר: "כתב הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ו ה"ח) ערל שעבד חילל עבודתו ולוקה כזר שעבד. וכיון שחילל, פשיטא שלא ישא את כפיו, במכל שכן דנושא נשים בעבירה ומטמא למתים ושוחט לעכו"ם בשוגג, שכתבתי סעיף ל"ז". כהן שנפסל לעבודה בבית המקדש, כגון הנושא נשים בעבירה או כהן שנטמא למתים, אינו רשאי לשאת כפיים. ולכן גם ערל שנפסל לעבודה בבית המקדש אינו רשאי לשאת כפיים.
- הפרי מגדים (סי' קכח, אשל אברהם ס"ק נד) הקשה על טעם זה: "ואיני יודע, דבעל מום יוכיח דחילל ונושא כפיו". אם נאמר כדברי הפרי חדש שכל כהן שנפסל לעבודה בבית המקדש אינו רשאי לשאת כפיים, לא מובן מדוע בעל מום שפסול לעבודה רשאי לעלות לדוכן. ולכן חידש הפרי מגדים, שהסיבה שערל אינו עולה לדוכן מבוארת בדברי הרמב"ם (הלכות ביאת המקדש פ"ו ה"ח) שכתב: "ערל שעבד חילל עבודתו ולוקה **כזר שעבד**, אבל אינו חייב מיתה", משמע "דערל הוקש לעכו"ם, **וזר גמור הוא**, ואם כן פשיטא דאין נושא כפיו".

- האליה רבא (סי' קכח ס"ק סט) כתב טעם אחר לאסור על ערל לשאת כפיו, על פי דברי התוספות בסוטה (לח, א ד"ה הרי) "כהן שבירך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום **הואיל ואיתקוש ברכה לשירות**, וגבי שירות אמר (זבחים כג, ב) **דיושב מחלל עבודה**, הלכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד". והיות ובמסכת סנהדרין (פג, א) נאמר כי "ערל ויושב באזהרה", דהיינו דין הערל הושווה לדין היושב, ש"הוזהרו" מלשרת בבית המקדש, לפיכך כשם שאין לשאת כפיים בישיבה, כך אין לערל לשאת כפיים.

היקש ברכת כהנים לעבודה - לקולא ולא לחומרא

ג. לעומתם, המגן אברהם (סי' קכח ס"ק נד) הקשה על דברי הב"ח שצייד לאסור לערל לשאת כפיים מאחר "ואיתקש ברכת כהנים לעבודה", מדברי הגמרא בתענית (כו, ב) "דלא איתקש אלא **לקולא**, דמותר בחרצן. אבל **לחומרא לא**, דהא בעל מום כשר לנשיאת כפיים. וגם הרבה פסולים שנמנו בפרק ב' דזבחים שכשרים לנשיאת כפיים". ביאור דבריו, בסוגיא בתענית נלמד 'היקש' מהכתוב "לְשָׂרְתוּ וּלְבָרַךְ בְּשֵׁמוֹ" **קולא**, שכשם שחרצן אינו פוסל את הכהן משירות בבית המקדש, כך **אין להחמיר** לפסול כהן שאכל חרצן מנשיאת כפיים. ומוכח איפוא, כי מההיקש של 'ברכה' [נשיאת כפיים] 'לשירות' [עבודה בבית המקדש] אין ללמוד חומרות. ומכאן התמיהה על הב"ח שצייד **להחמיר** בגלל היקש זה **לפסול כהן ערל מברכה** בנשיאת כפיים בגלל שנפסל לשרת בבית המקדש. המג"א הוסיף ש"גם הרבה פסולים [לעבודה

בבית המקדש שנמנו בפרק ב' דזבחים, כשרים לנשיאת כפיים". הרי מצאנו שגם מי שנפסל לעבוד בבית המקדש רשאי לעלות לדוכן לברך ברכת כהנים, ואם כן מוכח מכאן שאין להשוות את דין העבודה בבית המקדש לדין נשיאת כפיים לגמרי. ואשר על כן, גם אם כהן ערל אינו רשאי לעבוד בבית המקדש, אין זה מחייב שאסור לו לנשיאת כפיים.

המגן אברהם סיים את דבריו: "ואפילו לא מל עצמו במזיד, כשר, כמו שכתב בסעיף ל"ט בהג"ה". וכוונתו לדברי השלחן ערוך שם: "לא היו בו מהדברים המונעים נשיאת כפיים, אף על פי שאינו מדקדק במצוות וכל העם מרגנים אחריו, נושא את כפיו", וכתב הרמ"א בהג"ה: "שאין שאר עבירות מונעים נשיאת כפיים". לדעת המג"א, ערל שלא מל עצמו במזיד, לא גרע מכל עובר עבירה, שאין מונעים ממנו בשל כך לעלות לדוכן, מהטעם המבואר בדברי הרמב"ם (הלכות תפילה ונשיאת כפיים פט"ו ה"ו) "לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפיים, ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והימנע מן המצות".

האם ערל נחשב כבן נכר

ד. כדי לבאר את מחלוקת הפוסקים האם ערל כשר לנשיאת כפיים, נשוב לעיין בדברי הרמב"ם [לעיל אות א] בטעם פסול ערל בעבודה בבית המקדש: "הערל הרי הוא כבן נכר, שנאמר (יחזקאל מד, ט) כָּל בֶּן נֹכֵר עֶרְלָב וְעֶרְל בָּשָׂר לֹא יָבֹא אֶל מִקְדָּשִׁי. לפיכך, ערל שעבד, חילל עבודתו ולוקה כזר שעבד, אבל אינו חייב מיתה". בפסוק בספר יחזקאל הוזכרו שלושה עניינים: [א] בן נכר [ב] ערל לב [ג] ערל בשר, ויש להבין את משמעותם.

בהסבר הפסוק ובגדר פסול ערל בעבודה לשיטת הרמב"ם, כתב האגרות משה (או"ח ח"ב סימן לג) "הא זה דערל מחלל עבודה ילפינן מקרא דיחזקאל כדאיתא בזבחים דף כ"ב, ושם נאמר ערל לב וערל בשר שהוקשו להדדי, ומשמע יותר שהם מדין שם אחד 'ערל'. דהא נקט להו במתני' בשם אחד 'ערל', ויש בכלל זה פסול דערל לב ופסול דערל בשר. ונמצא מזה שערל בשר הוא בדין פסול דערל לב. והרמב"ם מפרש במתני' התם אמר 'ערל', ונאמר ביחזקאל כל בן נכר ערל לב וערל בשר נתן הערל כמו בן נכר שהוא פסול בלי ספק. הרי מפרש נמי דערל דמתני' הוא כולל תרוייהו, ונתן טעם משום דיחזקאל נתן לשני ענייני הערל שהן כמו בן נכר, שהוא פסול בלי ספק שהרי איננו כהן". כלומר, פסול 'ערל בשר' הוקש ל'ערל לב', ושניהם פסולים לעבודה כדין 'בן נכר' - "שהוא פסול בלי ספק שהרי איננו כהן".

לפי הבנה זו בפסוק ובלימוד הפסול של כהן ערל בעבודה, ביאר האגרות משה מדוע לדעת הרמב"ם ערל פסול לנשיאת כפיים: "ואחרי שידעין שפסול דערל לב וערל בשר הוא מדין אחד, דדמו לבן נכר, ויחזקאל נתן להם שם 'בן נכר' לעבודה, אף שערל בשר הוא ישראל כשר ממש, לכן יש לפוסלו גם לנשיאת כפיים. דהא מצד שם זה גם לנשיאת כפיים פסול, דבן נכר הא לא שייך גם לנשיאת כפיים. ואף שרק לעבודה קראם בשם בן נכר, דלכל התורה הוא כשראל מעליא, כדהקשה הפרי מגדים על שיירי כנסת הגדולה [לעיל אות ב], מכל מקום כיון דנשיאת כפיים הא איתקש לעבודה שבעצם הוא היקש ממש, ולכן כיון שהפסול דערל לעבודה הוא משום שניתן לו שם בן נכר לעבודה, שפסול דבן נכר ישנו בנשיאת כפיים ממה שנאמר מפורש שרק אהרן ובניו כשרים, ילפינן שפיר מההיקש דיש לו בדין זה כל מה שיש בעבודה בזה. וכיון שלעבודה הוא בשם בן נכר שאינו כהן, גם לנשיאת כפיים יש לפסול משום טעם זה". ומסיים האגרות משה: "וזוהו טעם הפרי חדש [שפסל ערל לנשיאת כפיים] שהביא על זה ראייה מהרמב"ם ממה שסובר דערל חילל עבודתו ולוקה כזר שעבד, שאם כן הוא מטעם שניתן לו שם בן נכר שלכן יש לפוסלו גם לנשיאת כפיים, שכיון שחילל מדין זרות, יש לפוסלו גם לנשיאת כפיים".

את שיטת המגן אברהם שהתיר לערל לנשיאת כפיים, ביאר האגרות משה, על פי תשובת רש"י (הובאה בתוספות מנחות קט, א ד"ה לא ישמשו) שהתיר לכהן שהמיר דתו וחזר בתשובה לעלות לדוכן, משום שדינו כמו כהן בעל מום שאינו פסול מלעלות לדוכן "וצריך לומר שפליג על פירוש הרמב"ם, וסובר דלא נקרא ערל בשר בשם בן נכר, ואפשר שגם לערל לב אינו מפרש שניתן לו שם בן נכר שאינו ישראל, אלא שבן נכר הוא פירוש נתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ובוודאי צריך לבקש טעם לדידיה על מה שנקט

יחזקאל תרתי, בן נכר ערל לב, כיון שהוא כוונה אחת. וגם צריך טעם להצריכותא שיקשה לדידיה למה הוצרך לזה, וצ"ע. על כל פנים רש"י סובר שהם שני ענייני פסולים, אף שנכללו במשנה תרויהו בלשון ערל. ולכן אף שמומר ששב מחלל עבודה, מכל מקום יש להכשירו לנשיאת כפיים כבעל מום, מטעם שלא ילפין פסול חדש מההיקש לעבודה, או מטעם שרק לעמידה הקשתיו כדאיתא בתוספות (סוטה לח, א; הובא לעיל [אות ב] בדברי האליה רבא). לדעת רש"י הן מומר שחזר בתשובה, הן בעל מום והן ערל, כשרים לנשיאת כפיים ואף שפסולים לעבודה - כי ההיקש "עבודה לברכה" לא מלמד "פסול חדש", אלא רק מה **שמופרש** בש"ס ללמוד מהיקש זה.

לאור האמור ביאר האגרות משה את מחלוקת רש"י והרמב"ם [לעיל אות א] האם ערל שעבד במקדש לוקה: "ונראה שתלוי במה שביארתי במחלוקתם לענין מומר ששב לענין נשיאת כפיים, דלרש"י **שהפסול הוא מדין עצמו**, ולא שניתן לו שם בן נכר, הרי אין לזה לאו בתורה, אלא מהלכה מסיני ונסמך בקרא דדברי קבלה דיחזקאל, שאין לוקין על לאו כזה. אבל להרמב"ם שהלכה מסיני אמרה שהוא פסול מצד שניתן לו שם בן נכר, שכן הא מצינו בקבלה דיחזקאל והוי זה רק כגילוי מילתא לפרש ענין הפסול. ובן נכר הא הוא גם זר, שיש ללקות עליו מלאו דזרות. ואף שכן נכר אין עליו איסור זה, דאינו משבע מצות, אבל ישראל שיש לו שם בן נכר שהוא חייב במצות, יש לו ללקות כלאו דזר, כדכתב הרמב"ם שהמלקות הוא מלאו דזרות".

העולה מדבריו בביאור יסוד מחלוקת הפוסקים האם ערל כשר לנשיאת כפיים:

- המגן אברהם נקט כשיטת רש"י, שערל אינו בגדר 'בן נכר', ומצד היקש "עבודה לברכה" אין מקום לפסולו מנשיאת כפיים.
- ואילו הפוסקים שאסרו על ערל לעלות לדוכן, סברו כשיטת הרמב"ם שאף שמצד ההיקש אין לפסולו, אבל ערל הוא 'בן נכר' ודינו כזר שפסול לנשיאת כפיים.

. . .

כהן ערל בעליה לתורה

ה. התוספות במסכת תענית (כו, ב ד"ה אי) כתבו בתוך דבריהם "דכהן שהמיר דתו נושא כפיו וכשר **לישא כפיו ולקרות בתורה** [פשטות הכוונה לעליית הכהן לתורה] כמו שלא המיר". בדברי התוספות מפורשת השוואה בין דיני נשיאת כפיים וקריאה בתורה. הוזה אומר: כהן כשר לשאת כפיים, כשר לעלות לתורה לעליית הכהן. ולהיפך, כהן פסול לשאת כפיים, פסול לעלות לתורה ראשון ככהן. וכן נראה מדברי הבית יוסף (או"ח סי' קכח סע' מ) שכתב בשם מהר"י אבוהב "כהן שהוא נשוי עם גרושה אין לו **לישא את כפיו** ואין לו **לעלות בתורה**, שהרי בכל שעה עומד במרדו". ובהמשך דבריו הביא הבית יוסף את דברי הרשב"א בתשובה (ח"ז סי' כא) "כהן שנשא גרושה אין נוהגים בו קדושה, **אפילו לקרות בתורה ראשון**".

לפי השוואה זו בין דיני נשיאת כפיים לדיני קריאת התורה, נראה לאור מחלוקת הפוסקים דלעיל כי:

- לשיטת האוסרים לכהן ערל לשאת כפיים [שיירי כנסת הגדולה, הפרי חדש, הפרי מגדים והאליה רבא], אין להעלותו לתורה ככהן. וכן להכרעת ערוך השלחן ש"למעשה קשה להקל", הוא הדין לענין עליה לתורה.
- לדעת המג"א ושו"ע הרב שהתירו לכהן ערל לעלות לדוכן, מותר להעלותו לתורה ככהן.
- לדברי הביאור הלכה אפשר להקל ולהתיר לערל שלא נמול מחמת אונס לעלות לתורה, ולהחמיר ולא להעלות לתורה ערל שלא מל את עצמו במזיד

ו. אולם יש פוסקים המחלקים בין דין כהן ערל בנשיאת כפיים לדין כהן ערל בעליה לתורה.

האגרות משה כתב בהמשך דבריו המובאים לעיל [אות ד], שגם לשיטת הרמב"ם שפסול ערל הוא מדין 'זר' כי הערל נחשב כ'בן נכר' רק לענייני עבודה ונשיאת כפיים, אבל "לענין לקרוא ערל כהן לתורה, יש

לקרותו ראשון, כיון **דלכל התורה הוא כישראל מעליא**. ואם כן הוא גם כהן גמור למה שיכול להיות, **ויש בו קדושת כהונה** - שאסור ליטמא למתים ולישא נשים פסולות לכהונה".

וכן נקט בשו"ת שרידי אש (ח"ב סימן י) "נראה דאפילו הפרי חדש לא החמיר [בדין כהן ערל] אלא **בנשיאת כפיים**, משום דאיתקש ברכה לעבודה, אבל לענין **קריאה בתורה ראשון לא החמיר**, וכסברת הטור או"ח סי' קכ"ח לענין הורג נפש ושב, אשר רב נטרונאי החמיר, והטור כתב, ולא מסתבר דאף אם לא ישא כפיו משום דאיתקש לשירות, אבל **לקרות בתורה ראשון** ודאי כיון ששב קרינן ביה ובשוב רשע וכו'. ואף שהוא כתב לענין שב, מ"כל מקום הסברא עצמה נכונה גם לענין שאר עבירות, כמו ערל, שהמג"א התיר בפירוש ורק הפרי חדש אוסר, **יש לחלק גם כן בין נשיאת כפיים ובין קריאה בתורה**".

לסיכום

- הב"ח הסתפק האם ערל כשר ל**נשיאת כפיים**.
- שיירי כנסת הגדולה, הפרי חדש, הפרי מגדים והאליה רבא, אסרו לכהן ערל לעלות לדוכן.
- ואילו המג"א התיר אפילו אם לא מל עצמו במזיד. וכדבריו פסק בשלחן ערוך הרב (סע' נא) "ערל נושא כפיו אפילו לא מל עצמו במזיד. ואע"פ שערל פסול לעבודה, אין לפסולו לנשיאת כפים משום שהוקשה ברכה לשירות, כי לא הוקשה אלא לעמידה בלבד".
- אולם בערוך השולחן (סע' נג) כתב: "וערל שמתו אחיו מחמת מילה, יש אומרים שפסול לנשיאת כפים כמו לעבודת קרבנות (ב"ח ס"ק כג), ויש אומרים שכשר (מג"א ס"ק נד) דלאו לכל מילי איתקש, ואולי אף ערל במזיד כשר (שם), דשאר עבירות אין מעכבות". וסיים: "**ומיהו למעשה קשה להקל**, דנראה דהיקש גמור הוא לעבודה, וכן דעת גדולי אחרונים (ט"ז ס"ק לד), ואליה רבה (ס"ק סט) וכנסת הגדולה).
- והביאור הלכה (סי' קכח סע' לז ד"ה ואם) הכריע במחלוקת הפוסקים, בהתאם לסיבה שבגינה הערל לא נימול: "נראה **דבערל שלא נמול מחמת אונס** שמתו אחיו מחמת מילה יש להקל, עכ"פ לדידן דקיימא לן מומר לעבודה זרה ששב כשר לנשיאת כפים, ומטעם דלא מקשינן ברכה לעבודה. אמנם **בערל שלא מל את עצמו במזיד**, נכון להחמיר כדברי הפרי חדש שלא ישא כפיו עד שימול, וכנושא נשים בעבירה".
- ובנדון **עליה לתורה** - מותר לכהן ערל לעלות ראשון לתורה כשאר אחיו הכהנים, הן לדעת המתירים לו לשאת כפיים, והן לדעת האוסרים בנשיאת כפיים, אשר יודו להיתר לענין קריאת התורה, כמבואר בדברי האגרות משה והשרידי אש.

ענף ב

ישראל ערל בעליה לתורה

עד שאנו דנים האם מותר לכהן ערל לעלות לתורה בעליה הראשונה השמורה לכהן, יש לברר האם בכלל מותר להעלות ערל **ישראל** לתורה - כמבואר בהרחבה בתשובות הפוסקים בדורות האחרונים, בנדון נער בר מצוה שלא נמול על ידי הוריו, אשר מבקשים לחגוג לו את בר המצוה בבית הכנסת, ונשאלת השאלה האם מותר להעלות את הנער הערל לתורה.

האוסרים

ז. רבי יוסף שאול נתנזון, רבה של לבוב, כתב בשו"ת שואל ומשיב (ח"ג, מהדורא תנינא, סימן סד) בסוף התשובה: "דרך אגב, אזכיר מה שנשאלתי, היות שאחד מהזדים לא רצה למול את בנו, באומרו שאף שלא ימול מכל מקום לא יצא מכלל דת יהדות לכל הדברים, והרב מו"ה הירש פאסיל רוצה להוציאו

מכלל דת יהדות אותו הילד שלא נימול **שלא יעלה לתורה והוא ערל**, וקרא לכל חכמי הדור אשר יראת ד' נוגע בלבם לעמוד לימינו, ועל כן ביקש שגם אני אתן את ידי בזה". השואל ומשיב קבע: "לפענ"ד הדבר פשוט דכיון דמצות מילה עוד נצטווה אברהם אבינו ובניו אחריו המתייחסים לזרעו של יצחק, והנה הדת יהדות מתייחסים אנחנו לאבינו אברהם, שהיה ראש לגרים כדאמרו בחגיגה (ג, א) אם כן כל שהוא ערל שוב אינו בכלל יהדות. וגם מצאתי במדרש תנחומא (פרשת משפטים) שכן השיב עקילס לאדריינוס המלך דודו, שכל שאינו נימול אינו יכול ללמוד תורה, יעו"ש. וכן הוא במדרש רבה (פרשת משפטים סי' ט) עיין שם בפירוש יפה תואר הטעם בזה. ואם כן אינו בכלל יהדות כל שאינו יכול ללמוד תורה ולהבין עמקי יסודותיה. ועל כל פנים מבואר שאי אפשר ללמוד תורה בערלותו, וכיון שאי אפשר לאדם להשיג תורה, אינו בכלל דת יהדות, ולכך יצא מכלל דת יהדות".

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן י') הביא את דברי השואל ומשיב, ולאחר מכן את דברי החכם צבי (סימן לח) שכתב על "העושים ביד רמה בשאט נפש, ופורקים מעליהם עול מצוות, אפילו מצוה אחת קלה, הרי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא, כמו שכתב הרמב"ם (בהלכות תשובה), ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בצבור, והלא אין לך חילול השם וכיבוי מאור הדת גדול מזה, וכל העומד ונמצא שם באותו פרק באותו מקום, ואינו מוחה, ילכד בעונו ובחבלי חטאתו יתמך". על פי דבריהם כתב המנחת יצחק: "כמו כן במומר לערלות, ומסתבר כן ביתר שאת, דהרי בשאר עוברי עברות, אף בנושא נכרית ומחלל שבת, בשעת קריאת התורה, אינו עושה העבירה, דאינו עושה העבירה, רק בשעת נישואין, ובכל ביאה וביאה, אבל לא בשעה שעומד לפני הספר תורה וכן אינו מחלל שבת אז, אבל המומר לערלות, עובר בכל רגע ורגע על איסור עשה שבכרת. ואם כן איך יתכן שיעלה לקרות בציבור ויעמוד לפני המקום, לברכו על אשר בחר בנו ונתן לנו את התורה, ובאותו שעה מפר את התורה בערלה שבגופו, שעובר בכל רגע ורגע על מצוות התורה, בביטול מצוה רבה כזו, והוא כטובל ושרץ בידו ממש, ואין לך חילול השם גדול מזה, כלשון החכם צבי הנ"ל, ומכל שכן בזה".

גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן ט) הסתמך על דברי החכם צבי, וכתב בחריפות: "לפענ"ד נראה **דחרפה היא לצרף למנין ולקרא לתורה לאיש אשר לו ערלה**, דבבואו ככה בקרב עדת ישראל בבית הכנסת הוא בבחינה של ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל, ובהעיוז לגשת אל תורתנו הקדושה לברך עליה **הוא בבחינה של טובל ושרץ בידו**, וגרוע הוא בבחינה זאת יותר מכל עבריין אחר איזה שהוא, כי הרי נגש הוא יחד עם חרפת העבירה, ובאותה שעה שעובר בכל רגע על איסור כרת באי הסרתה ממנו. ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בציבור והלא אין לך חילול השם וכיבוי מאור הדת גדול מזה".

לאחר שהביא מקורות נוספים לאסור על ערל לעלות לתורה, חתם הציץ אליעזר את תשובתו: "מכל האמור ומתבאר נראה דאין להעלות לתורה ערל שלא מלו אותו אבותיו מתוך מרד ומעל, או אפילו אם תחילתו באונס אבל סופו ברצון וממשיך בזדון בנשיאת חרפת ערלתו עליו, אם מדינא, ואם משום גדר וסייג. ובמקום לשאול האם להעלות שכזה לתורה, יש לשאול יותר אם בכלל יש אפילו מקום לערוך לשכזה חגיגת בר מצוה הבאה בעבירה. ולכאלה יש להשיב תשובה ברורה חד משמעית לאמור, אך בזאת נאות לכם את תהיו כמונו למול לכם כל זכר".

המתירים

ח. מן העבר השני, יש פוסקים שהתירו להעלות לתורה נערי בר מצוה שלא נימולו על ידי הוריהם. מרן השלחן ערוך פסק בהלכות שחיטה (יו"ד סי' ב סע' ז) "מומר לערלות, דינו **כמומר לעבירה אחת**. ואם אינו ערל אלא מפני שמתו אחיו מחמת מילה, הרי הוא **כשאר ישראל כשר**". עוד פסק מרן השלחן ערוך (או"ח סי' נה סע' יא) בנדון צירוף למנין עשרה: "**עבריין** שעבר על גזירת הצבור או **שעבר עבירה**, אם לא נידוהו, **נמנה למנין עשרה**".

לפי זה פסק רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, במענה לשאלתו של רבי עזריאל הילדסהיימר, ראש בית המדרש לרבנים בברלין (התשובה נדפסה בשו"ת רע"ז, או"ח סימן ה) להתיר להעלות ערל

לתורה כדי לקרבו לחיק היהדות: "והנה על פי דין הא קיימא לן **מומר לערלות לא הוי מומר לכל התורה** וכמבואר בחולין (ה, א) ובש"ע (י"ד סי' ב סע' ז, ובש"ך י"ד סי' רסד ס"ק ד). ומבואר בש"ע (או"ח סי' נה סע' יא) דאף מי שעבר עבירה כל זמן דלא נידוהו נמנה למנין עשרה, ועל כן מן הדין יש לצרפו לעשרה ולכל הנ"ל. ולכן אין לנו להרחיק, ויש לחוש שמא יצאו לתרבות רעה ולצאת מן הכלל, ואף דעכשיו הם פורשים את עצמם מכלל הציבור, עם כל זה יש לחוש דשמא יצאו ויהיו רודפים חלילה לכלל עמנו ודתנו, כאשר עינינו ראו כזה בעוונותינו הרבים בעתים הללו. ועל כן לדעתי אין להרחיקם לגמרי, ואולי בתוך כך יראו קצת לשוב מן דרכם הרעה מעט ומעט, עד שישבו לגמרי בעזרת ה'. ועל כן **יעשו כפי הדין, ולקרותם לספר תורה וכיוצא**".

וכן פסק רבי דוד צבי הופמן, שעמד בראש בית המדרש לרבנים בברלין לאחר פטירת הרב הילדסהיימר, בספרו שו"ת מלמד להועיל (ח"ב סימן עט) "הנה שפיר חזי דמומר לערלות כמומר לדבר אחד (עיין שו"ע י"ד סי' ב סע' ז). וכן מה שפסק המג"א (סי' קכ"ח ס"ק נד) דמומר לערלות מותר לישא כפיו, אף דהיד אהרן חולק עליו מכל מקום בשולחן ערוך של בעל התניא פסק כמג"א, וכן משמע בדרך החיים, אך האליה רבה מפקפק בדבר. ומכל מקום לענין **קריאה לתורה מן הדין אין איסור**. ומסיים בחידוש מענין "אלא שלא יעלה לפרשה שכתוב בה מצות מילה".

וכן פסק רבי יחיאל יעקב ויינברג, שעמד גם הוא בראש בית המדרש לרבנים בברלין שנים מאחרות יותר [עד סגירתו לאחר ליל הבדולח, סמוך לפרוץ השואה], בשו"ת שרידי אש (ח"ב סימן י) "על דבר שאלתו בילד שאביו לא מל אותו, ועכשיו הגיע לגיל בר מצוה ואביו רוצה לעשות חגיגת בר מצוה כנהוג, אם מותר לקרות את הנער למפטיר. נראה **דעל פי דין תורה מותר לקרותו למפטיר**, דהנה בש"ע (או"ח סי' קכח סע' מ) כתוב, כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו, ואין נוהגים בו קדושה, אפילו לקרות בתורה ראשון, ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים. **משמע שרק לקרותו ראשון אסור**, משום דעל ידי נשיאת נשים בעבירה חילל קדושת כהונתו, וכשם שאינו נושא את כפיו כך אין נוהגים בו קדושת כהן לקרותו ראשון. **אבל לקרוא פרשה אחרת מותר, דלא קנסו אותו אלא במה שמיחד לכהונה**, כיון שחילל כהונתו אבל אינו מופקע מכלל ישראל ויכול לקרות בתורה כישראל. וכן הוא לשון הרשב"א בתשובה (הובא בבית יוסף או"ח סי' קכח סע' מ), שכהן שנשא גרושה אין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון. משמע שקדושה לקרות בתורה ראשון אין נוהגין בו, **אבל לקרות בתורה בישראל מותר**".

השרידי אש סיים את תשובתו בנימוק נוסף להיתר: "ומכל שכן בנער שהגיע לבר מצוה ואביו רוצה להכניסו למצוות, הרי **הנער הזה אינו יודע כלום**, והוא **תינוק שנשבה בבית אביו**. ואביו שלא מל אותו, מסתמא לא מל אותו מחמת יראה שלא ימות, או שלא רצה לצערו, ואינו מבעט במצוות. ואפשר דבזה כולי עלמא מודים דלא חשיב מומר לערלה לענין מילה".

נימוק דומה מבואר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן לג) "והנה הבן שאביו לא מל אותו שנגדל ורוצה לעלות לתורה שאף כשהאב לא מל אותו להכעיס **אין הבן מומר לערלות שהרי אינו ברשות עצמו עדיין למול**, דהאב לא יניחנו, **והוא אנוס ממש**. שלכן מסתבר שאין שייך לקנסו, ואדרבה צריך לקרבו שיש לקוות שהבן יהיה יהודי כשר, וכל שכן כשהאב לא מל אותו לתיאבון, משום שלא רצה לצער את בנו, שעלול יותר שיתקרב לתורה, וגם ימול עצמו כשיגדל יותר שיהיה ברשות עצמו".

לדעת המתירים - יש לתקן תקנה שלא להעלות לתורה את מי שלא נימול

ט. בתשובותיהם של המתירים להעלות לתורה נערי בר מצוה שהוריהם לא מלו אותם, מצאנו התייחסות לצורך לשקול את ההוראה למעשה בהתאם לנסיבות הקהילתיות, ואף **שמעיקר הדין יש מקור בהלכה להיתר**, יתכן שמפאת צורך השעה והזמן יש לגדור גדרות ולתקן תקנות להעמיד את הדת על תילה.

- רבי עזריאל הילדסהיימר כתב בשו"ת רע"ז (סימן ד) "ועם כל זה [שמותר מעיקר הדין] נראה נכון להחזיק בדור יתום הלזה אמונת אומן בפי ההמון כי מי שלא נכנס לברית קודש אינו כשאר עוזבי הדת.

כלומר, ההמון מחזיק שמי שלא נכנס בברית הוא יותר גרוע משאר עוזבי הדת, ולכן התייחסו אליהם בהתאם ולא העלו אותם לתורה".

• רבי דוד צבי הופמן כתב בסיום תשובתו בשו"ת מלמד להועיל: "כל זה מן הדין, אמנם אם נראה שיש לגדור גדר מפני המתפרצים בודאי אין להניח לקרותו לתורה".

• רבי יחיאל יעקב ויינברג כתב בסיום תשובתו בשו"ת שרידי אש: "והנה כל זה הוא להלכה, אבל למעשה אפשר שבנסיבות ידועות צריך לגזור שלא יקראו אותם לתורה, למיגדר מילתא ולהראות שאין אנו מכבדים אנשים שמפירים ברית אבות ואינם מלים את בניהם או שמחללים שבת בפרהסיא".

דין האב שלא מל את בנו

י. בתשובות הפוסקים שהוזכרו לעיל, נדונה גם השאלה, מה דינו של האב שלא מל את בנו, האם מותר להעלותו לתורה.

האגרות משה, בהמשך לדבריו המובאים לעיל [אות ז], לאחר שהתיר להעלות לתורה את הבן הערל, כתב: "אבל את האב, אף כשידוע שעשה זה רק שלא לצער את בנו, ודאי יש לקנסו יותר מכל שאר עבירות, שהרי הוא כפירש עצמו מכל ישראל בעוברו על מצות מילה החביבה לכל, אף לעבריינים בשאר מצות ואיסורים, ועדיין עושין אותה בשמחה. וגרע מצד זה גם ממחללי שבת לתיאבון, אף ששבת הוא בסקילה ומה שלא מל את בנו עבר רק על מצות עשה שאין בו כרת, דהאב אינו חייב כרת דלענין זה שיש להחשיבו שפירש מכלל ישראל הוא גרוע הרבה, ואין לחוש אף אם יפרוש ביותר".

אמנם, השרידי אש, בסיום תשובתו המובאת לעיל [אות ז], השאיר את ההכרעה האם להעלות לתורה את האב ואת הבן הערל, לשיקול דעתו של מורה ההוראה בהתאם לנסיבות המקרה: "ולכן אני אומר, מכיון שאין האב ואין הבן עוברים עבירה, אם אינם עולים לתורה, הדבר מסור לרבנים העומדים על משמרת התורה, אם יודעים שעל ידי מניעת כבוד זה לאב ולבן יחזירום למוטב, אז ירחיקו אותם מעליה לתורה. ואם חלילה יגרמו בזה שיפרשו את עצמם לגמרי מן הציבור, יקרבו אותם, מכיון שעל פי דין מותר לקרות לתורה את הבן ואת האב".

סוף דבר

נחלקו הפוסקים האם ערל רשאי לעלות לתורה.

האוסרים: השואל ומשיב, המנחת יצחק והציץ אליעזר.

המתירים: רבי יצחק אלחנן ספקטור, המלמד להועיל, השרידי אש והאגרות משה.

יחד עם זאת, גם לדעת המתירים מעיקר הדין, כאשר יש צורך בגלל נסיבות המקום והזמן לגדור גדרות בכדי להעמיד את הדת על תילה, מסור הדבר לשיקול דעתו של הרב המורה הוראה הלכה למעשה, לטוב ולמוטב.